III. PILYS

Vytautas Daugudis, Albertas Lisanka

VILNIAUS ŽEMUTINĖS PILIES ARSENALO TERITORIJOS TYRINĖJIMAI 1978 METAIS

Rekonstruojant Vilniaus Žemutinės pilies teritorijoje buvusį arsenalą, PKI kartu su MAII 1978 m. vykdė šio pastato viduje platesnius archeologinius kasinėjimus. Įvairiose jo vietose buvo ištirta apie 280 m^2, aptiktas iki 7 m storio įvairialaikis kultūrinis sluoksnis.

Arsenalo P gale, žemutiniame kultūrinio sluoksnio horizonte, smėlingoje žemėje buvo aptikti gana senos gyvenvietės pėdsakai, kurie savo metu, pakilus vandens lygiui, buvo užlieti ir didele dalimi nuplauti. Ilgainiui, nuslūgus vandeniui, virš minėtos gyvenvietės pamažu susidarė iki 0,5 m storio pelkių durpės sluoksnis. Lietuvos TSR Geologijos mokslinio tyrimo institute padarytų radiokarboninių analizių duomenimis, užpelkėjimas vyko prieš 3460 ± 170 metų. Taigi minėtoji gyvenvietė galėtų būti datuojama žalvario amžiaus pradžia.

Pasiškėjo, kad tyrinėtoji vieta vėl intensyviau buvo apgyventa tiktai II m.e. tūkstantm. pradžioje, ypač XII-XIV a. Tais laikais čia stovėjo visa eilė įvairaus dydžio medinių pastatų bei kitų įrenginių. Geriau išliko dviejų tokių pastatų (2,4x6,8 ir 3,3x5,8 m) dalys, kurių vienoje buvo iš molio plūktos 1,5x1,8 m dydžio krosnies liekanos. Pastaroji turėjo medinį pamatą - rentinį, ant kurio iš pradžių buvo užpiltas iki 30 cm storio smėlio sluoksnis, o pastarojo pa-

viršius išgrįstas nedideliais akmenimis ir išplūktas moliu. Aptikti trys krosnies pado plūkimo minėtu būdu atvejai. Pagal radiokarbono metodu padarytas analizes šis pastatas datuojamas 570 ± 80 m. nuo dabar.

Arsenalo R siena XVI a. statyta ant Žemutinės pilies 2,7 m storio gynybinės sienos žemutinės dalies, mūrytos daugiausia iš stambių akmenų. Gynybinėje sienoje arčiau pilies ŠR kampo aptikti 4,07 m aukščio ir 2,68 m pločio vartai, pro kuriuos greičiausiai buvo pasiekiama Kreivoji pilis. Arsenalo Š gale aptiktosios Žemutinės pilies ŠV gynybinės sienos storis - 1,8 m. Arsenalo ŠR kampe aptikta 7x10 m dydžio pilies bokšto dalis, kuri mūryta vendiniu plytų rišimu. Po vieno didelio, greičiausiai XIV a. antrojoje pusėje kovos su kryžiuočiais metu kilusio pilies gaisro šio bokšto sienos buvo žymiai pastorintos. Rekonstruotas bokštas buvo 15x18 m dydžio.

Prie gynybinių pilies sienų pastebėti pėdsakai anksčiau ten buvusio iš žemės pilto pylimo, ant kurio, atrodo, dar stovėjo kažkokie mediniai gynybiniai įtvirtinimai.

Apvedus Žemutinę pilį mūrine gynybine siena, netrukus po to ŠR jos pakraštyje buvo pastatytas nemažas mūrinis reprezentacinis pastatas, kurio vidaus apdailai naudotas daugiausia juodas marmuras.

Arsenalo PV pakraštyje aptikti net 4 vienas virš kito gulėję PV-ŠR kryptimi ėjusio kelio grindiniai, kurių 3 žemutinieji buvo padaryti iš skaldytų rąstų, o viršutinysis - iš akmenų. Radiokarbono metodu žemutinysis grindinys datuojamas 910 ± 90, antrasis - 840 ± 70 ir trečiasis - 530 ± 70 m. Taigi viršutinysis, vėlyviausias akmenų grindinys priklauso

greičiausiai XV a. antrajai pusei arba XVI a. pradžiai.

Kasinėjimų metu surinktas nemažas kiekis XII-XVIII a. keramikos, iš medžio, kaulo, odos bei metalo pagamintų daiktų, plytų, akmeninių sviedinių, žvėrių bei naminių gyvulių kaulų, taip pat rugių grūdų ir kitų radinių. Iš Lietuvos TSR Geologijos moslinio tyrimo institute padarytų žiedadulkių analizių matyti, kad XIII-XIV a. Žemutinės pilies teritorijoje ar greta jos augintos gėlės, būta daržų, o aplinkiniuose laukuose augo rugiai, kviečiai, avižos (?), grikiai.

Stasys Patkauskas

GEDIMINO PILIES KALNO VAKARINĖS PAŠLAITĖS TYRINĖJIMAI 1979 METAIS

Ruošdamas Gedimino kalno šlaitų sutvarkymo ir sustiprinimo projektą, 1979 m. PKI pradėjo archeologinius tyrimus kalno V pašlaitėje. Tirtos dvi perkasos - 214 m^2.

Pirmoji 74 m^2 dydžio perkasa kasta kampe prie kalno V atraminės sienos ir IEM administracinio pastato P fasado. Toje vietoje žemės paviršiuje matėsi likučiai mūro, einančio nuo atraminės sienos V kryptimi. Nukasus kalno šlaito nuošliaužų ir XVII-XVIII a. griuvenų sluoksnius (iki bendro 3-5 m storio), atsidengė atraminę sieną tvirtinanti konstrukcija - arkbutanas. Jis 4 m storio, turi cilindrinės formos 2,11-2,35 m pločio arką. Arkbutanas išmūrytas iš akmenų ir plytų. Plytos rausvos ir geltonos spalvos, 31,6x17,8x8,4 m ir pan. dydžio.

Nuo arkbutano PV kampo P kryptimi tęsiasi vėlesnės sta-